

XIV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ “ЯКУБИНСЬКА НАУКОВА СЕСІЯ”

5 квітня 2019 р. в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна відбулася XIV Міжнародна науково-практична конференція “Якубинська наукова сесія”, присвячена 90-річчю від дня народження засновниці Харківської соціологічної школи Олени Олександрівни Якуби.

Організаторами конференції стали соціологічний факультет Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та Харківське відділення Соціологічної асоціації України. У конференції взяли участь викладачі, аспіранти та студенти соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, соціологи з інших закладів вищої освіти Харкова, колеги з Києва, Львова, Одеси, Запоріжжя, Луцька, Івано-Франківська, Сум та інших міст України, а також гості з Білорусії та США.

Програма конференції складалася з двох панелей: меморіальної та дискусійної. Меморіальна панель була присвячена історії Харківської соціологічної школи, творчому шляху О. Якуби та інших представників Харківської школи. На дискусійній панелі відбулося обговорення питань соціологічного вивчення актуальних проблем сучасного українського суспільства.

На відкритті сесії з вітальним словом до учасників конференції звернулися академік НАН України, Президент Соціологічної асоціації України, ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна В. Бакіров, кандидат соціологічних наук, доцент, декан соціологічного факультету О. Мурадян та доктор соціологічних наук, професор Львівського національного університету імені Івана Франка Н. Черниш.

Робота сесії продовжилася доповіддю В. Бакірова “Олена Олександрівна Якуба та Харківська соціологічна школа”. У ній Віль Савбанович зосередив увагу на тому, що існують критерії, завдяки яким можна ідентифікувати наукову школу: наявність авторитетного вченого, який об'єднує учнів навколо своєї ідеї і лідером наукової школи; оригінальної науково-дослідницької програми; механізмів відтворення, які забезпечують спадкоємність наукової традиції (явних і неявних знань); тривалого періоду діяльності (декількох поколінь учених); каналів презентації, поширення отриманого знання, які роблять внесок наукової школи видимим для всього наукового співтовариства (наукових публікацій і, бажано, власних видань); зовнішнього визнання та високої оцінки роботи дослідницького колективу (кандидатських і докторських дисертацій, які захищені в рамках певного теоретичного напрямку, державних премій і нагород, авторських свідоцтв, патентів, визнання з боку зарубіжних наукових співтовариств у вигляді дипломів і почесних звань тощо). На думку доповідача, всім цим критеріям відповідає створена О. Якубою соціологічна школа.

Розкриваючи видатну роль О. Якуби у створенні Харківської соціологічної школи, доповідач підкреслив, що головним у ставленні Олени Олександрівни до людей, які її оточували (близьких, рідних, друзів, колег, студентів і аспірантів) була любов, яку учні професора пронесли через усе своє життя, як і свою любов до вчителя.

Наступною стала доповідь доктора соціологічних наук, професора, віце-президента САУ, завідувача кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Л. Сокурянської “Слово про Вчителя”, в якій вона розкрила численні таланти О. Якуби як організатора соціологічної науки та соціологічної освіти, керівника, викладача, лектора, ученого, вчителя, учня та людини.

Доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. Куценко у своїй доповіді “Соціальна якість суспільства у вимірах соціальної активності: концептуальний здобуток О.О. Якуби” акцентувала увагу на евристичному потенціалі запропонованої О. Якубою концепції соціальної активності як прояву соціальності особистості (групи), що дозволяє здійснити розрізнення соціальної активності й активної діяльності в координатах норм права, побудувати тривимірну модель соціальної активності та описати зв'язок між макро- та мікропроцесами.

З великою цікавістю учасники конференції прослухали виступ доктора філологічних наук, завідувача кафедри ділової англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна І. Шевченко на тему “Право і моральність: парадокси науки та життя”, в якому вона поділилась особистими спогадами про О. Якубу. Не лише в робочий час, але й поза ним, як зазначила професор І. Шевченко, Олена Олександрівна залишалася людиною, безкінечно відданою справі, якій вона присвятила все своє життя.

З наступних виступів учасники конференції дізналися про внесок у становлення та розвиток Харківської соціологічної школи соратників О. Якуби, які представляли різні покоління університетських соціологів: А. Андрющенко, В. Правоторова, В. Арбеніної, В. Писаренка, І. Белохвостікової.

“Людина з дуже великим серцем” – так назвала свій виступ про А. Андрющенко кандидат соціологічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри соціології управління та соціальної роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна І. Євдокимова. У ньому вона розповідала про численні здобутки Аліси Іллівни в галузі соціальної роботи, яка була для неї не тільки професією, але й покликанням. Велику увагу І. Євдокимова приділила розкриттю надзвичайних особистісних якостей А. Андрющенко.

Величезний внесок у становлення Харківської соціологічної школи, започаткування соціологічної освіти в Харківському національному університеті зробив В. Правоторов, про життєвий шлях і творчі здобутки якого розповів у своїй доповіді “Валерій Олександрович Правоторов: соціолог як доля” кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри методів соціологічних досліджень Харківського національного університету В.Н. Каразіна О. Кізілов. Доповідач зосередив увагу на ролі Валерія

Правоторова у створенні однієї з перших в Україні кафедр методів соціологічних досліджень, першим завідувачем якої він був.

Зворушливий виступ кандидата соціологічних наук, доцента кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна В. Кутирьової “З Вірою в соціологію – (пам’яті Віри Леонідівни Арбеніної)” нікого не залишив байдужим. Роль цієї чудової людини та блискучого науковця у фундації Харківської соціологічної школи важко переоцінити. В. Арбеніна протягом багатьох років була завідувачем соціологічної лабораторії, заступником декана з наукової роботи, відповідальним секретарем збірника наукових праць “Методологія, теорія та практика”. За її керівництва та (або) участі здійснено численні соціологічні дослідження з різноманітних проблем українського суспільства, в тому числі з питань міжнаціональних відносин. Їй належить перший в Україні підручник з етносоціології.

Виступ кандидата соціологічних наук, доцента кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна А. Ніколаєвської був присвячений безперечному емоційному лідеру соціологічної спільноти Харківського університету В. Писаренку. Будучи заступником декана з навчальної, а пізніше – виховної роботи, він багато спілкувався зі студентами, допомагав їм у вирішенні певних проблем, що не могло не викликати велику повагу та любов до нього в студентському середовищі. Сферою наукових інтересів Вадима Ілліча було соціальне прогнозування та планування. На жаль, він рано пішов з життя, так і не здійснивши усі свої життєві та наукові плани.

Завершилася меморіальна панель доповіддю доктора соціологічних наук, професора кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Ю. Сороки. Свій виступ вона присвятила дуже талановитій та яскравій людині – І. Белохвостіковій. Засновуючись на концепції соціальної активності О. Якуби, вона розробила концепцію творчої активності особистості, підтверджуючи її своїм власним життям і насамперед педагогічною діяльністю. Не випадково Ю. Сорока назвала свою доповідь “Творчество и чудотворство”, запозичивши її у Б. Пастернака.

Після перерви конференція продовжила свою роботу у форматі дискусійної панелі, в межах якої було розглянуто низку актуальних тем сучасного українського суспільства. Таке обговорення є символічним для Якубинської сесії, якщо згадати заклики О. Якуби до соціальної відповідальності соціологів і дослідження реальних суспільних проблем.

Першим слово отримав фулбрайтівський дослідник в Україні К. Коллісон (Університет Вашингтону, м. Сіетл, США), який представив результати свого дослідження “Після Євромайдану: виклики та можливості розбудови громадянського суспільства в Україні”. Це дослідження, здійснене в методиці нарративних інтерв’ю з громадськими активістами, представниками громадських організацій, місцевими політиками, співробітниками поліції у Києві, Львові, Одесі та Харкові, було спрямоване на вивчення громадських ініціатив, аналіз динаміки певних процесів у публічній сфері (зокрема, процесу “ствердження простору”, як його назвав К. Коллісон), проблем

довіри, сприйняття грантової діяльності в українському суспільстві, а також способів і практик участі в політиці. Окрему увагу дослідник приділив дослідженню місцевого самоврядування та його перспектив у сучасних умовах, а також майбутньому реформування поліції. Доповідь К. Колінса викликала жваву дискусію, в якій взяли участь доктор соціологічних наук, професор І. Кононов (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка), кандидат соціологічних наук, доцент О. Сердюк (Харківський національний університет внутрішніх справ), доктор соціологічних наук, професор О. Куценко (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) та старший викладач Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна А. Калашнікова.

Цікавим прикладом окреслення дослідницької, світоглядної та наукової рамки для роботи Якубинської сесії стали доповіді проф. І. Кононова "Ідеї Ульріха Бека в контексті сучасних методологічних пошуків у світовій соціології". Автор здійснив детальний огляд ключових ідей У. Бека, прив'язавши їх до проблематики трансформації модерну, його транзицій і трансресій до другого модерну, за допомогою чого У. Бек депроблематизує дискурс модерну та постмодерну, з одного боку, та випрацьовує цілісний арсенал категорій, ідей і методологій для осмислення змін у суспільствах останньої третини минулого століття, з іншого. Базуючись на цьому, І. Кононов запропонував низку цікавих методологічних, концептуальних і світоглядних уточнень до дослідження українського суспільства в умовах проблематизованої глобалізації, сумнівних миру та війни, безсумнівних економічних та політичних криз.

З огляду на таку загальнотеоретичну та загальносвітоглядну проблематизацію, вся подальша робота конференції була спрямована, як і належить конференції пам'яті О. Якуби, на обговорення результатів емпіричних соціологічних досліджень гострих соціальних проблем.

Цікавим у цьому сенсі був емоційний і дуже змістовний виступ доцента Одеського національного університету імені І.І. Мечникова С. Романенко, яка у доповіді "Особливості організації та проведення онлайн-опитування старшокласників України" змалювала дуже важливий для галузевих соціологій і соціологічних методологій аспект. Йдеться про те, яким чином можна досліджувати (і що саме цьому заважає) таку соціальну групу, як підлітки між 15 та 18 роками, які навчаються у старших класах українських шкіл. С. Романенко систематизувала соціальні, методологічні, структурні, бюрократичні, юридичні складнощі, з якими стикаються соціологи при намаганні дослідити цю групу; обмеження щодо проведення таких досліджень, аргументувала їхню важливість, наводячи результати, одержані одеськими соціологами при проведенні опитувань у цьому малодослідженому середовищі. Саме тому озвучений авторкою наприкінці доповіді заклик об'єднати зусилля соціологів України у дослідженні зазначеної проблематики зустрів схвальні відгуки та розуміння як з боку присутніх членів Правління Соціологічної асоціації України, так і з боку інших учасників конференції.

Логічним продовженням виступу С. Романенко стала доповідь В. Єсіної (Запорізький національний університет), яка зосередила увагу на регіональних особливостях інклюзивної освіти школярів (зокрема, навела результати соціологічного дослідження щодо інституціоналізації інклюзивної освіти в Запоріжжі). Вона підкреслила, що опитані підлітки говорили як про позитивні, так і негативні сторони інклюзивної освіти в загальноосвітній школі. Незважаючи на подекуди неоднозначне сприйняття респондентами факту інклюзивного навчання, дослідження виявило високу толерантність до дітей з особливими потребами з боку українських школярів.

Ще одна гостра проблема сучасного українського суспільства була розкрита у виступі О. Сердюка (Харківський національний університет внутрішніх справ), який здійснив огляд масштабних досліджень за 1995–2018 рр., присвячених аналізу процесів наркотизації молоді. Посилаючись на результати цих досліджень, він активно підтримував заклик С. Романенко щодо реалізації соціологами України спільних проектів з проблем життєдіяльності шкільної та студентської молоді.

Актуальний напрям соціологічних досліджень запропонував О. Бондаренко, представник ГО “Соціальні дослідження та тренінгові кампанії” (м. Запоріжжя), який сконцентрував свою увагу на методиках дослідження корпоративної культури. Посилаючись на власний досвід і досвід згаданої організації, доповідач запропонував низку цікавих узагальнень щодо можливостей та обмежень соціологічного аналізу феномену корпоративної культури, її елементів, структурно-функціональних особливостей і практичного здійснення.

Ще більше урізноманітнив тематику запропонованих доповідей доктор соціологічних наук О. Мусієздов (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), який презентував у співавторстві з незалежною дослідницею С. Лучік-Мусієздовою досвід емпіричного дослідження харківської театральної публіки. Представлено результати комплексного дослідження, здійсненого методами опитування глядачів до та після спектаклів й експертного опитування адміністраторів і співробітників 10 харківських театрів на 8 театральних майданчиках. Зокрема, автори проаналізували практики та причини відвідування театрів, вплив на частоту таких відвідувань, рекомендацій друзів і знайомих, баланс розваг і розвитку в практиках харківських театралів, а також продемонстровано цікаві й неординарні реальні та можливі перспективи та наслідки таких досліджень.

Ще одним виміром дискусій “Якубінської наукової сесії” став виступ професора Л. Хижняк на тему “Метаморфози комунікативного досвіду в освітніх практиках”. Вміло поєднуючи ліричні та суто наукові нотки у своєму виступі, Лариса Михайлівна запропонувала аналіз трансформацій освітнього простору за останні роки крізь призму не тільки соціологічних даних, але й власного життєвого та професійного досвіду.

Таким чином, робота Якубінської наукової сесії квітневим днем 2019 р. була вкрай різноманітною, з неочікуваними поворотами та тематичними аспектами, однак з постійним акцентом на актуальності, важливості та гостроті запропонованих доповідей, дискусійності та відповідального ставлення учасників конференції до піднятих

проблем, що розглядалися. Це, власне, вже стало фірмовим знаком даної конференції, спрямованої, насамперед, на те, щоб дати можливість зустрітися однодумцям, знайти шляхи співпраці, обмінятися методологіями, думками та досягненнями тим, хто здійснює реальні емпіричні дослідження. Це дуже важливо, і будемо сподіватися, що в подальшому такий майданчик наукового спілкування буде існувати, відтворюватися та розширюватися.

Якубінська сесія відбулася! До зустрічі на наступній конференції!

Р.І. Борисов,

канд. соціол. наук,

старший викладач кафедри соціології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,

email: r.i.borysov@karazin.ua,

О.С. Голіков,

канд. соціол. наук, доцент,

доцент кафедри соціології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,

email: a.s.golikov@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6786-0393>

R.I. Borysov,

PhD. in Sociology,

senior lecturer, department of sociology,

V.N. Karazin Kharkiv National University,

4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,

email: r.i.borysov@karazin.ua,

A.S. Golikov,

PhD. in Sociology, Associate Professor,

associate professor, department of sociology,

V.N. Karazin Kharkiv National University,

4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,

email: a.s.golikov@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6786-0393>